

مرکز مطالعات بین المللی علوم اسلامی قم

۱۰ / ۱۲ / ۱۳۸۱

وزارت اطلاعات و امور سیاسی
تعمیرات

اساتید راهنما:

۱- دکتر محمد ابو ذری

۲- دکتر کاظم مندگاری

دانشجو:

محمد صادق محمدی

۴۴۶۸۹

خلاصه طرح

الف) تعریف مسئله: حل مشکل ضعف اطلاعات و دانش اسلامی در بین مردم عوام در سراسر جهان و عدم حضور موثر جوهره تربیت اسلامی در زندگی روزمره انسانها، تربیت نیروهای کارشناس آگاه به علوم اسلامی و آشنا به فنون تبلیغ را می‌طلبد و در جواب نیاز به مرکزی تامین کننده این تشنگی در جوامع اسلامی باشد «طرح مرکز مطالعات بین المللی علوم اسلامی» بدین شرح تعریف می‌شود

مرکز مطالعات بین المللی علوم اسلامی با هدف تربیت مبلغان و مدرسان و کارشناسان آگاه و متخصص در علوم اسلامی و بحث و بررسی پیرامون علوم اسلامی و راهیابی برای مسائل روز با عملکردهای اصلی پژوهشی، آموزشی و تربیتی طراحی می‌شود.

بستر طرح موردنظر در قلب ام القرای جهان اسلام (قم) و در مجاورت حرم کریمه اهل بیت (علیهاالسلام) می‌باشد. به همین دلیل از حوزه نفوذ ملی و جهانی برخوردار می‌باشد. طرح به لحاظ همجواری با بنای با ارزش و میراث فرهنگی و تاریخی و مذهبی حرم مطهر ملزم به رعایت اصول و ضوابط خاص طراحی معماری در بافت تاریخی می‌باشد.

ب) اهداف:

- جذب افراد علاقمند به علوم اسلامی از سرتاسر جهان و تربیت نیروهای مستعد و علاقمند به پژوهش در علوم اسلامی و یادگیری در حد مطلوب برای تاثیرگذاری و ارتقاء دانش اسلامی جوامع.

- ایجاد حلقه‌های بحث و مناظره در موضوعات اسلامی

- کمک به حضور موثر اسلام در عرصه زندگی امروز

ج - دلایل ضرورت طرح:

به دلیل ضرورت شناختن و شناساندن اسلام و انتظار جهان اسلام از ایران اسلامی در جهت تربیت نیروهای مبلغ - کارشناس و آگاه به علوم اسلامی.

فهرست:

صفحه

عنوان

مقدمه

فصل یک: مطالعات تاریخی، جغرافیای و اجتماعی قم ۱

□ بررسی وضعیت جغرافیایی اقلیمی

○ وضعیت جغرافیایی: موقعیت شهرستان قم ۲

حدود و وسعت ۴

راههای ارتباطی ۶

○ وضعیت اقلیمی: آب و هوا ۸

اوضاع جوی - درجه حرارت و بارندگی ۱۰

بادهای غالب ۱۲

منابع آب ۱۳

ویژگیهای زمین شناسی ۱۴

□ تجدید ساختار شهر قم در چهارچوب طرح مصوب (ویژگیهای عمومی) - ۱۳۸۰ ..... ۱۵

○ سازمان فضایی ۱۶

○ توزیع فعالیتها ۱۷

○ توزیع شبکه‌های حرکات - دسترسیها ۱۹

○ مرکز شهر و مجموعه حرم مطهر در قم ۱۳۸۰ ..... ۲۰

ضمیمه فصل یک:

□ مطالعات تاریخی شهر مقدس قم

○ روند شکل‌گیری شهر قم به روایت تاریخ ۲۲

○ شکوفایی مجدد شهر قم ۲۹

فهرست:

صفحه	عنوان
۳۶	○ نگاهی به آثار معماری تاریخی قم: آثار قبل از اسلام
۳۷	آثار دوره اسلامی
	□ بررسی وضعیت اجتماعی، اقتصادی و خدماتی شهر قم
۵۲	○ وضعیت اجتماعی
۵۶	○ وضعیت اقتصادی
۵۷	○ وضعیت خدماتی

فصل دو: بررسی تملیلی سیر تحول فضاهای آموزشی در ایران

۶۳	□ ادوار مختلف در بررسی تاریخ تحولات مدارس
۶۶	□ ویژگیهای معماری مراکز آموزشی ایران باستان
۷۰	□ نخستین مراکز آموزش اسلامی: مسجد - مدرسه
۷۵	□ از مسجد مدرسه‌ها تا استقلال مدارس
	□ تاسیس نخستین مدارس اسلامی
۷۷	○ مدارس پیش از سلجوقیان
۷۹	○ مدارس نظامیه
۸۲	□ مدارس صفوی: الگوی کلاسیک مدارس سنتی در ایران
۹۳	□ دوران معاصر - فاصله گرفتن تدریجی از اصالت‌های مذهبی
۹۵	○ رویارویی نظام آموزش سنتی و مدرن در ایران
۹۶	○ تداوم مدارس سنتی
۱۰۰	○ مدارس وزارتخانه
۱۰۵	○ مدارس خارجیان

فهرست :

صفحه	عنوان
۱۱۲	□ نتیجه‌گیری .....
	ضمیمه الف) فصل ده : بررسی تاریخی سیر تحول آموزش و فضاهای آموزشی در ایران
۱۲۳	□ نگرش آموزشی و باورهای تعلیم و تربیتی در ایران باستان .....
۱۲۸	□ نهادهای عمده تعلیم و تربیتی، اهداف و روشها .....
۱۲۸	○ خانواده .....
۱۳۰	○ اجتماع .....
۱۳۰	○ حکومت .....
۱۳۲	□ مدارس و مراکز عملی بزرگ ایران باستان .....
۱۳۵	□ تحولات فرهنگی و اجتماعی ایران در پی ظهور اسلام .....
۱۳۶	○ واکنش ملل مختلف در برابر هجوم اعراب مسلمان .....
۱۳۷	○ اهمیت علم و دانش در اسلام .....
۱۳۸	□ نظام تعلیم و تربیت در نظام اسلامی - اهداف ، برنامه و روشهای آموزشی .....
۱۴۲	□ نخستین مراکز آموزش اسلامی - مسجد مدرسه‌ها - .....
۱۵۸	□ تحولات فرهنگی و تاریخ در عصر صفویان .....
۱۶۴	□ سازمان برنامه و روشهای آموزشی در نظام سنتی تعلیم و تربیت .....
	□ نظام آموزشی در عهد صفوی
۱۶۷	الف) محتوای آموزش .....
۱۶۹	ب) روش تدریس .....
۱۷۳	ج) سازمان آموزش .....

فهرست :

صفحه	عنوان
۱۷۶	(د) آموزش عمومی و اشتغال
۱۷۸	ضمیمه ب (فصل دو : مروری بر ویژگیهای معماری
۱۷۹	- فضاهای پر خالی
۱۸۱	- محصوریت
۱۸۴	- جهت گیری
۱۸۶	- عناصر مجرد و تکراری
۱۸۸	- خط آسمان در شهر
۱۸۹	- تناسبات
۱۹۲	- توالی فضاهای ایستا و پویا در ورودی
۱۹۳	- سازماندهی
۱۹۹	فصل سه : مرکز مطالعات بین المللی علوم اسلامی - ویژگیها، برنامه ریزی فیزیکی و دیاگرامهای ارتباطی-
۲۰۰	□ توصیف مرکز مطالعات بین المللی علوم اسلامی
۲۰۱	□ تبیین عملکردها
۲۰۲	□ جداول مشخصات نیازهای فضایی
۲۰۹	□ محتوای درسی و شکل اجرایی برنامه های درسی حوزه علمیه
۲۲۱	□ آشنایی با سایت طراحی
۲۲۲	□ معرفی سایت در نقشه طرح جامع قم
۲۳۳	□ توجیه محور پیشنهادی طرح جامع، براساس محورهای موجود
۲۲۴	□ دسته بندی عملکردها
۲۲۵	□ دیاگرامهای ارتباطی
۲۲۷	ضمیمه فصل سه : نقشه ها

مقدمه:

علم و دانش، و تعلیم و تعلم در اسلام از مقامی بس رفیع برخوردار است. صبغه تعلیم و تربیت دین اسلام در سراسر کتاب آسمانی آن - قرآن کریم - مشهود است. جایگاه رفیع علم و دانش در اسلام از همان نخستین آیاتی که بر پیامبر اکرم (ص) نازل گردید به چشم می‌خورد. این حقیقت که آفریدگار عالم در اولین خطاب خود به بشر از خواندن یاد دادن، قلم و دانش یاد می‌کند، بوضوح بیانگر ساحت مقدس و منزلت خطیر تعلیم و تربیت در دین مبین اسلام است. هدف قرآن در ترغیب مومنان به کسب علم، نیل به معرفت حق است و در این سیر تزکیه روح و سکینه خاطر را نیز نوید می‌دهد. از این رو مومنین را به فراگیری دانش فرا می‌خواند. و کرامت دانش، علم و یادگیری را کراراً یادآوری می‌کند. از آنجا که تعلیم و تعلم در اعتقادات اسلامی منشا تنویر فکر و تزکیه قلب است، لذا برابر با عبادت قلمداد می‌شود.

ضعف اطلاعات و دانش اسلامی در بین مردم عوام در سراسر جهان و عدم حضور موثر جوهره تربیت اسلامی در زندگی روزمره انسانها ما را به اهمیت این دو نکته واقف می‌کند:

الف) لزوم آموزش و پژوهش علوم اسلامی

ب) سعی در ترویج و تبلیغ علوم اسلامی

در جهانی که تمدنهای بعضاً التقاطی شرق و غرب برای رواج تمدن خود از هیچگونه سرمایه‌گذاری فروگذار نیستند، تکلیف ما صاینت و تبیین و صدور میراث گرانبهای تمدن اسلامی در قالب معارف اسلامی است. با عنایت به اهداف فوق مرکز مطالعات بین المللی علوم اسلامی با هدف تربیت مبلغان، مدرسان و کارشناسان آگاه و متخصص در

علوم اسلامی و پژوهش و بحث و بررسی پیرامون علوم اسلامی و راهیابی برای مسائل روز با عملکردهای اصلی آموزشی، پژوهشی و تربیتی طراحی می‌شود.

بسیتر طرح موردنظر در قلب ام القاری جهان اسلام و در مجاورت حرم کریمه اهل بیت (س) می‌باشد. به همین دلیل از حوزه نفوذ ملی و جهانی برخوردار می‌باشد. همچنین به لحاظ همجواری بابنای با ارزش و میراث فرهنگی، تاریخی و مذهبی حرم مطهر ملزم به رعایت اصول و ضوابط خاص طراحی معماری دریافت تاریخی می‌باشد.

محتوا و عملکردهای مرکز موردنظر (آموزش و پژوهش - تبلیغ و ترویج علوم اسلامی) ریشه در فرهنگ غنی تاریخی و اسلامی این مرز و بوم دارد که در قرون گذشته در مدارس و مراکز علمی با ارزش سنتی و اسلامی ما متجلی گشته است.

بنابراین برای رسیدن به طرح مرکز موردنظر، شایسته است که به پیر با تجربه و استاد خاموش یعنی معماری سنتی اسلامی و بناهای با ارزشی که قرن‌ها تجلی گاه فرهنگ غنی اسلامی در این مرز و بوم بوده، مراجعه کنیم و با تحلیل سیر تحول و بررسی ویژگیهای معماری این فضاها به تحلیل و نقد آنها بپردازیم و به نیازهای فعلی باکیفیت فضایی و ماهیت عملکردی در زمان حاضر جواب مطلوبی ارائه کنیم.

بدین جهت لازم است که پس از مطالعات عمومی تاریخی جغرافیایی و اجتماعی شهر قم به سیر تحول آموزش و فضاهای آموزشی در ایران بپردازیم و سپس با تعیین و مشخص کردن نیازهای عملکردی مرکز موردنظر در جهت طراحی و رسیدن به کیفیت مطلوب گام برداریم.

در آخر خداوند متعال را سپاسگزارم که نهایت سعی و تلاش خود را برای اهداف ذکر شده بعمل آورده، وجود خود را راضی نمایم، و امیدوارم که بتوانم رضایت اساتید محترم، مسئولان اجرایی را جلب کنم. انشاء...

فصل یک

مطالعات تاریخی، جغرافیایی و اجتماعی قم

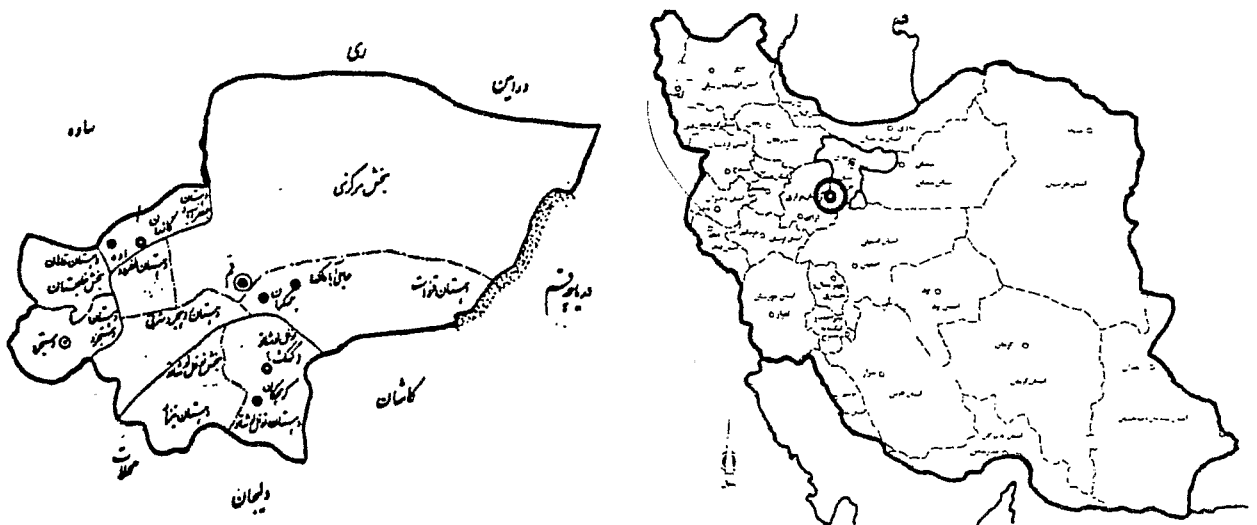

موقعیت شهرستان قم:

شهرستان قم در غرب منطقه مرکزی ایران قرار گرفته از شمال به شهرری و تهران و از مشرق به کویر نمک و دریاچه حوض سلطان و از جنوب شرقی به منطقه کاشان و از جنوب به محلات و از مغرب به تفرش و اراک و وسعت تقریبی آن ۱۰۷۰۰ کیلومتر مربع است.

شهر قم با مساحتی حدود ۷۸۵۰ هکتار و با مختصات جغرافیایی طول ۵۰ درجه و ۵۳ ثانیه و عرض ۳۴ درجه و ۳۸ دقیقه و ۳۰ ثانیه و با ۹۳۰ متر ارتفاع از سطح دریا در فاصله هوایی ۱۲۰ کیلومتر از شهر تهران قرار گرفته است.

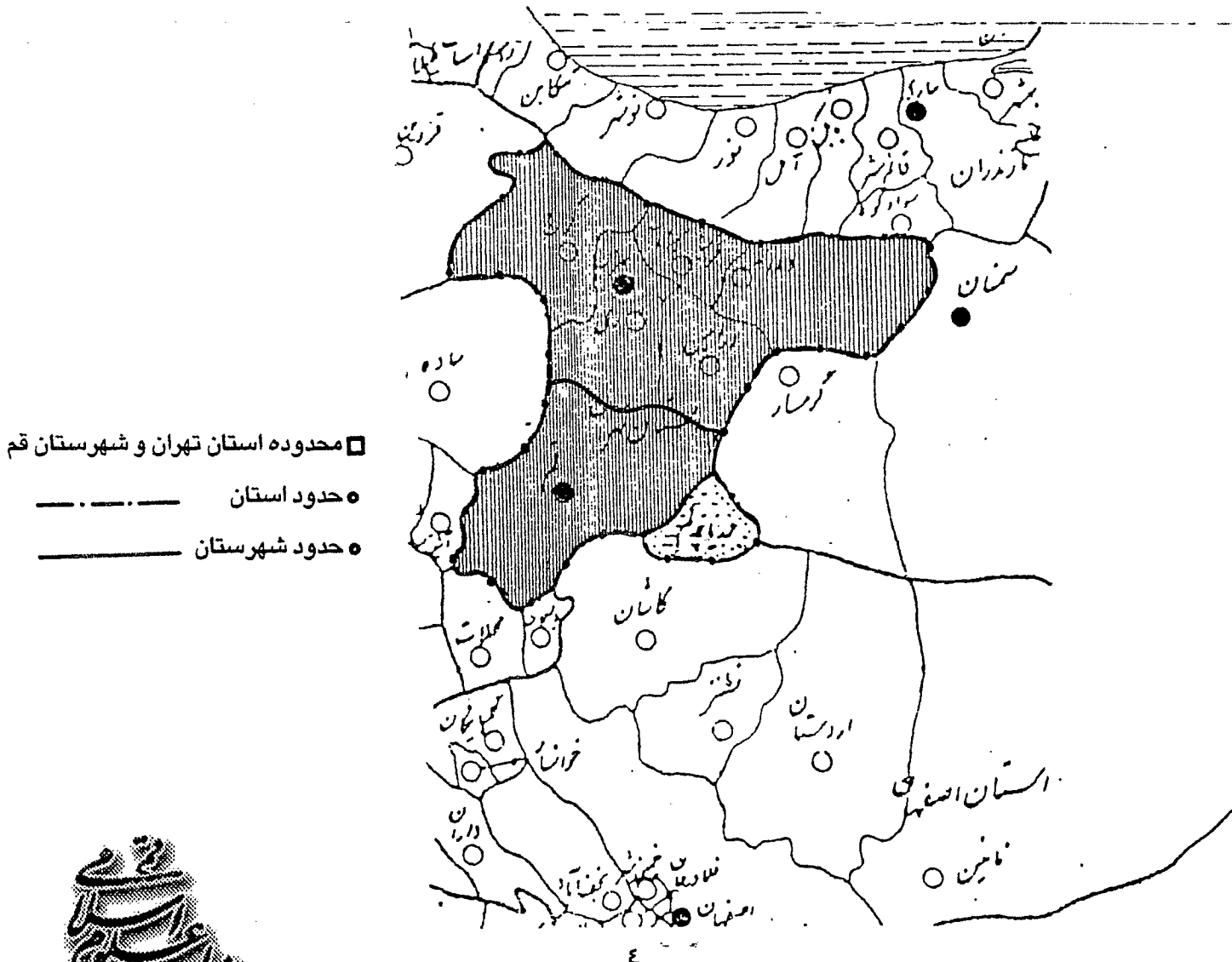
شهر قم علاوه بر اینکه یکی از مراکز مهم مذهبی می باشد، از دیرباز در طول تاریخ بعنوان گذرگاهی در حاشیه کویر بین شهرهای مهم شمال و جنوب ایران واقع گردیده است و بهمین دلائل با مراکز مهم جمعیتی ارتباط داشته و بعنوان یکی از مراکز مهم ارتباطی در حاشیه کویر درآمده است.

حدود وسعت:

شهرستان قم از نظر تقسیمات کشوری در طول سالیان گذشته و بر حسب مقتضیات سیاسی و اقتصادی طبق مصوباتی هرازچندگاه تابع یکی از استان های کشور محسوب می شده است.

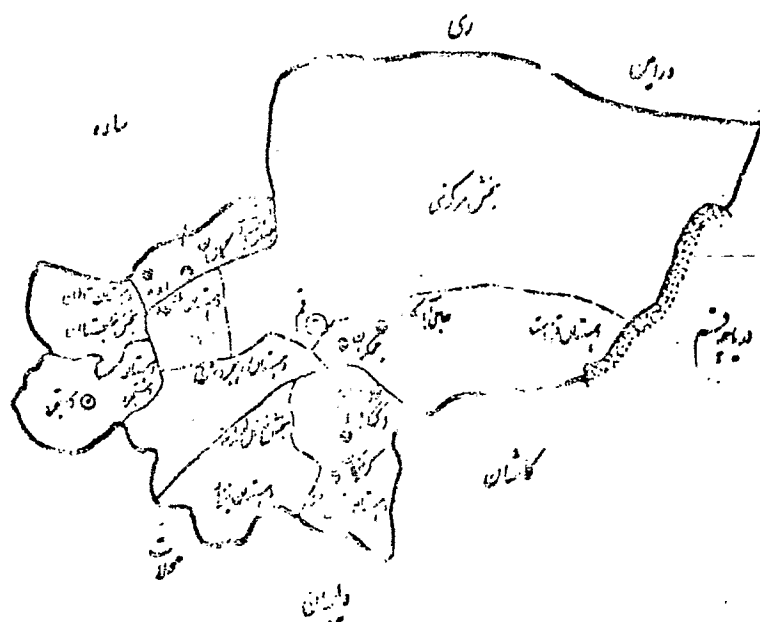
در هفتم اردیبهشت ماه سال ۱۳۶۵ بموجب تصویب نامه شماره ۵۴۳۶/۱/۱/۲۲ هیئت دولت، قم و بخشها و دهستانهای تابعه آن از استان مرکزی منتزع و به استان تهران پیوسته است و در حال حاضر یکی از شهرستانهای تابعه این استان محسوب می شود و بر اساس تصویب نامه شماره ۱۱۲۷۰۸/ت/۲۰۴ مورخ ۶۶/۳/۳۱ و اصلاحیه شماره ۴۱۵۹۶ مورخ ۶۶/۴/۷ هیئت وزیران تقسیم شهرستان قم به چهار بخش و نه دهستان به تأیید رسیده و جهت اجرا ابلاغ شده است.

بخش‌ها و دهستانهای تابعه شهرستان قم:

شهرستان قم از چهار بخش به نامهای بخش مرکزی، جعفر آباد لوشاتو (کهک) تشکیل گردیده است. دهستانهای تابعه عبارتند از قمرود، قنات، طغرود، راهجرد شرقی جعفر آباد، دستجردی، قاهان، نوفل لوشاتو و نیزار.

راههای ارتباطی کشوری و منطقه‌ای:

شهرستان قم بعلت موقعیت خاص جغرافیایی، بر سر راه ارتباطی نقاط مختلف کشور بوده و دارای بزرگترین شبه ارتباطی می‌باشد. راههای موجود در منطقه و حوزه نفوذ شهر قم را می‌توان در دو مقیاس کشوری و منطقه‌ای بررسی نمود.

مرکز مطالعات بین المللی علوم اسلامی قم
تهیه و تدوین

مرکز مطالعات بین المللی علوم اسلامی قم

راه‌های کثبوری:

اتوبان تهران - قم در نقش یکی از محورهای عمده ارتباط استانیهای شمالی از طریق تهران با جنوب و جنوب غربی و جنوب شرقی کشور بوده و طول آن در شهرستان قم ۶۲ کیلومتر می باشد و بطور متوسط روزانه ۸۲۱۸ وسیله نقلیه از آن عبور می کنند.

جاده قدیم تهران - قم به مثابه عمده ترین محور ترافیک سنگین (حمل بار) بین تهران و جنوب کشور بوده و طول این جاده در شهرستان قم حدود ۶۰ کیلومتر می باشد و بطور متوسط روزانه ۶۲۵۶ وسیله نقلیه سبک و سنگین از این جاده عبور می کند.

جاده های قم - کاشان، قم - اراک و قم - اصفهان که از جنوب شرق و غرب و جنوب غربی شهر قم را به استانیهای مرکزی، یزد، ساحلی، خوزستان و فارس وصل می کند و بطور متوسط روزانه ۲۱۷۲۶ وسیله نقلیه از این جاده عبور می کنند.

